

Якімова Н.С.,

канд. екон. наук, доц.,
кафедра управління персоналом та економіки праці,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
nataliakimova@gmail.com

Якімова Н.С.,

канд. екон. наук, доц.,
кафедра управління персоналом и экономики труда,
Донецкий национальный университет имени Васыля Стуса,

Yakymova N.S.,

PhD in Economics, Associate professor,
Department of Human Resources Management and Labour Economics,
Vasyl' Stus Donetsk National University

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНО- КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ДИСБАЛАНСУ НА РИНКУ ПРАЦІ

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МОЛОДЕЖИ В КОНТЕКСТЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- КВАЛИФИКАЦИОННОГО ДИСБАЛАНСА НА РЫНКЕ ТРУДА

IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF YOUTH IN THE CONTEXT OF OVERCOMING THE PROFESSIONAL QUALIFICATION IMBALANCE ON THE LABOUR MARKET

Стаття присвячена дослідженню напрямів підвищення конкурентоспроможності молоді в контексті подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці. Визначено заходи щодо вдосконалення системи освіти, професійної підготовки та перепідготовки кадрів у напрямі її більшої відповідності вимогам ринку праці. Запропоновано механізм активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи.

Статья посвящена исследованию направлений повышения конкурентоспособности молодежи в контексте преодоления профессионально-квалификационного дисбаланса на рынке труда. Определены мероприятия по совершенствованию системы образования, профессиональной подготовки и переподготовки кадров в направлении ее большего соответствия требованиям рынка труда. Предложен механизм активизации инновационного компонента взаимодействия рынка труда и системы образования.

The article is devoted to research of directions of increasing competitiveness of youth in the context of overcoming the professional and qualification imbalance in the labour market. With the aim of increasing the competitiveness of young people, the article proposes the formation of professional skills and competencies in modern institutions of higher education at all levels of accreditation and forms of ownership, to reorient the educational services market to the needs of the labour market, to introduce measures to improve the education system in direction of its greater compliance with labour market requirements. In the context of increasing the level of competitiveness of youth in the labour market, it is also necessary to form an effective mechanism to activate the innovative component of interaction between the labour market and the education system, taking into account the prospects for transformational change. The implementation of the

proposed ways of increasing the competitiveness of young people will contribute to the realization of the rights and freedoms of young people in the sphere of the formation and use of its labour potential, social support for the entry of young people into work activities and the improvement of employment programs in the aspect of facilitating the achievement of professional and professional balance in the labour market.

Ключові слова. Конкурентоспроможність, молодь, ринок праці, система освіти, інноваційна активність, професійно-кваліфікаційний дисбаланс, продуктивність праці.

Ключевые слова. Конкурентоспособность, молодежь, рынок труда, система образования, инновационная активность, профессионально-квалификационный дисбаланс, производительность труда.

Key words. Competitiveness, youth, labour market, education system, innovation activity, professional and qualification imbalances, labour productivity.

Вступ. Сучасний стан зайнятості та її організації в Україні не створює міцної основи для розв'язання складних завдань інноваційно-інвестиційного розвитку країни. За майже повної відсутності мотивації до чесної і напруженої праці вона характеризується великими масштабами тінізації, базується на застарілих у технологічному відношенні робочих місцях, використанні низькокваліфікованої праці. Сформована по закінченні економічних реформ під впливом основних учасників — держави, підприємців і працівників — модель ринку праці, зі своїм набором інститутів і формами трудових відносин, призвела до зменшення частки зайнятого населення, збільшення безробіття, що найбільше вплинуло саме на молодь. Ринок праці докорінно поміняв для працівників економічну і соціальну пріоритетність секторів економіки, галузей, підприємств, професій. Змінилися й моделі отримання доходів. Усе це і багато інших рис українського ринку праці в сукупності істотно впливають на формування професійно-освітніх орієнтацій молоді, на конкретні рішення про вибір професії та навчального закладу, професійну підготовку, на реальне працевлаштування. Саме тому завдання гармонізації зайнятості, набуття нею ознак повної і продуктивної потребують кардинальних змін у підготовці населення, а особливо молоді, до праці, серйозного удосконалення системи її залучення до трудового життя, а також підвищення рівня її конкурентоспроможності на ринку праці.

Невідповідність кількісних і якісних параметрів робочої сили потребам економіки та підвищення її конкурентоспроможності є достатньо поширеною тематикою досліджень вітчизняних науковців. Зокрема, проблеми професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці та напрями його подолання у своїх роботах досліджували В. Антонюк, С. Бандур, В. Васильченко, О. Грیشнова [1], Е. Лібанова, Ю. Маршавін, О. Новікова, В. Онікієнко, І. Петрова, Л. Шаульська [2]; тенденції розвитку ринку освітніх послуг — Л. Безтелесна [3], Л. Ільїч [4], В. Петюх [5], Л. Семів; особливості забезпечення конкурентоспроможності ринку праці та робочої сили — Д. Богиня, М. Кримова [6], Л. Лісогор [7], М. Семикіна [8] та інші. Разом з цим, проблема підвищення конкурентоспроможності молоді залишається актуальною та потребує розробки нового набору дієвих інструментів і методів, спрямованих на формування професійно-освітнього потенціалу населення, переорієнтацію ринку освітніх послуг на по-

треби ринку праці, що має стати базою забезпечення продуктивності зайнятості та професійно-кваліфікаційного балансу.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка та обґрунтування пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності молоді в контексті подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці.

Результати дослідження. На сьогоднішньому етапі розвитку економіки досягнення продуктивної зайнятості пов'язане не стільки із створенням необхідної кількості робочих місць, скільки з забезпеченням певних якісних параметрів попиту і пропозиції на ринку праці. Йдеться про досягнення професійно-кваліфікаційного балансу між пропозицією економічно активного населення і попитом на нього. При цьому робочі місця мають відповідати певним критеріям, якими є висока оплата праці, гідні та безпечні умови, а рівень кваліфікації молодих працівників має забезпечувати їм високу конкурентоспроможність. Доречно відзначити, що розвиток і піднесення виробництва, соціально-економічний прогрес на постіндустріальному етапі розвитку цивілізації досягаються, перш за все, завдяки високій кваліфікації і конкурентоспроможності економічно активного населення, що забезпечує не менше 30 % загального економічного росту.

В умовах зростання глобальних ризиків Україна може набути конкурентних переваг тільки в разі підвищення якості робочої сили, перш за все, її професійної складової. А проте сьогодні в нашій країні є підстави говорити про втрату значною частиною працівників професійних навичок, зниження якості професійної підготовки, посилення дисбалансу між професіями, потрібними на ринку праці, і професіями, які переважають у шукачів роботи, та про зменшення частки працівників зі значним професійним досвідом. Саме розв'язання пов'язаних з цим проблем багато в чому визначатиме підвищення суспільної продуктивності праці, збільшення обсягу національного виробництва та підвищення прибутковості економіки, а звідси — економічної бази соціальної політики.

Конкурентоспроможність робочої сили перебуває в тісній взаємодії з ринком праці та ринком освітніх послуг, тенденціями та особливостями їх розвитку. Освіта є невід'ємною складовою підвищення конкурентоспроможності молоді, що забезпечує не лише отримання певного освітнього рівня, а й формування конкурентних переваг особистості. Освіта також впливає на професійно-кваліфікаційну структуру ринку праці, рівень розвитку економіки та людського капіталу. Саме тому з метою забезпечення продуктивності зайнятості та підвищення рівня конкурентоспроможності доцільно здійснювати формування професійно-освітнього потенціалу населення, переорієнтацію ринку освітніх послуг на потреби ринку праці на основі: визначення потреби у фахівцях і кваліфікованих робітниках відповідно до розвитку секторів економіки; забезпечення виконання державних зобов'язань щодо інвестування освіти; впровадження постійного моніторингу затребуваності професій і вимог роботодавців до кандидатів на вакантні місця, пов'язані з цими професіями, прогнозування потреби в професійних кадрах; обґрунтування та розроблення ефективного механізму співпраці та координації роботи шкіл і роботодавців для їх швидкого реагування на потреби ринку праці; покращення механізмів підготовки, розміщення і контролю за державним замовленням на підготовку кваліфікованих кадрів закладами вищої та професійно-технічної освіти; впровадження нових

форм і механізмів для залучення підприємців до участі в розвитку професійної освіти.

Підвищення професійно-освітнього рівня населення залежить від покращення фінансового, кадрового, інформаційного, науково-методичного забезпечення системи освіти, її матеріально-технічної бази, змісту та методів навчання. Доцільним є забезпечення відповідності та збалансованості між професійно-кваліфікаційною структурою підготовки кадрів і потребами ринку праці. Важливо забезпечити безперервне оновлення знань і навичок протягом усього трудового періоду робітника. Доцільно значно збільшити роль і відповідальність роботодавців для створення і підтримки рівня здібностей, умінь і навичок робітників.

Сприяння формуванню здатності до інноваційної праці у персоналу вимагає визначення низки заходів у сфері освіти та соціально-трудових відносин, а саме: формування у сучасних випускників професійних навичок і компетенцій у навчальних закладах усіх рівнів акредитації та форм власності, стимулювання їх творчості, активності та ініціативи, створення дієвих стимулів для інноваційної діяльності, розвиток конкуренції на робочому місці.

За сучасних умов розвитку економіки важливим є впровадження заходів щодо вдосконалення системи освіти, професійної підготовки та перепідготовки кадрів у напрямі її більшої відповідності вимогам ринку праці:

- вдосконалення контролю за якістю різних видів освіти, вирівнювання якості освіти в різних регіонах, у міських і сільських школах;

- розробка та використання ефективнішої моделі фінансування освітньої сфери, що сприятиме розширенню джерел фінансування та контролю за ефективним використанням виділених коштів;

- збільшення державних інвестицій у науку та освіту, підтримка підприємств, що фінансують навчання та фахову перепідготовку працівників;

- покращення якості освіти через удосконалення матеріально-технічної бази, навчальних технологій, організаційно-економічного, нормативно-правового, кадрового, науково-методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу;

- розширення участі в міжнародних проектах, спрямованих на розвиток і вдосконалення системи освіти та професійної підготовки;

- сприяння інтенсивному розвитку науки та залучення до наукової діяльності студентів;

- розширення інформування випускників навчальних закладів різних рівнів акредитації і незайнятого населення про перспективи розвитку ринку праці, попит на працю та можливості професійної освіти та перепідготовки;

- створення та забезпечення ефективного функціонування системи контролю за якістю освіти, створення незалежної системи тестування отриманих знань;

- навчання випускників основним правилам і прийомам поведінки на ринку праці: способам пошуку роботи, заповнення документів, основним трудовим нормам;

- залучення вітчизняних навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності до участі у міжнародних освітніх проектах, забезпечення міжнародного співробітництва навчальних закладів у сфері наукової діяльності;

- реалізація рішення уряду про сприяння професійних навчальних закладів працевлаштуванню своїх випускників.

Важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності та розвитку продуктивної зайнятості в Україні є забезпечення формування економічно активного населення, у відповідності з поточними потребами ринку праці:

дослідження ринку праці для визначення потреб регіональної економіки в економічно активному населенні з необхідними навичками і кваліфікацією;

забезпечення співпраці між освітніми установами, роботодавцями та агентствами з працевлаштування у визначенні об'єму та обсягів підготовки кваліфікованих кадрів і розробки навчальних програм;

вдосконалення системи профорієнтації молоді відповідно до кадрових потреб регіону;

дослідження суспільного попиту на послуги навчальних закладів усіх рівнів акредитації за професіями та спеціальностями;

зміцнення співробітництва та координації між усіма зацікавленими сторонами молодіжної політики для забезпечення ефективної та повної зайнятості молоді в регіоні;

впровадження наукових досліджень щодо існуючих перспектив розвитку молоді на ринку праці з метою забезпечення наукової обґрунтованості політики в сфері зайнятості молоді;

розробка рекомендацій щодо поліпшення існуючого законодавства щодо зайнятості молоді шляхом прийняття міжнародних трудових норм і формування стратегічних потреб з урахуванням змін якості трудових ресурсів і продуктивної зайнятості в Україні та її регіонах.

У контексті підвищення рівня конкурентоспроможності молоді на ринку праці необхідним є формування в країні дієвого механізму активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи з урахуванням перспектив трансформаційних змін, що представлений на рис. 1.

Запропонований механізм включає такі структурні елементи: мету; принципи; суб'єкти; об'єкти; критерії та основні пріоритетні напрямки взаємодії ринку праці та освітньої системи; ринкові та державні інструменти; чинники активізації взаємодії ринку праці та освітньої системи. Важливою умовою успішного їх здійснення є узгодження інтересів держави, роботодавців, розробка і реалізація спільних програм соціального супроводження економічних перетворень.

Методичні основи формування механізму активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи базуються на сукупності певних принципів, які обумовлюють функції, завдання механізму та ефективне його функціонування. Принципи характеризують одночасно зміст механізму і технологію його побудови, це обумовлює їх специфічну роль у процесі його формування. Принципи відображають зміст і взаємозв'язки основних компонентів взаємодії, відносини і зв'язки, що встановилися в механізмі.

Визначено такі завданнями механізму: сприяння збалансуванню попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці; забезпечення раціонального розподілу та повноти використання робочої сили; розширення можливостей для самофінансування бізнесу; удосконалення системи підготовки і перепідготовки кадрів; забезпечення оптимального поєднання особистих побажань і суспільних потреб; сприяння зростанню професіоналізму особистості; ефективне використання трудового потенціалу.

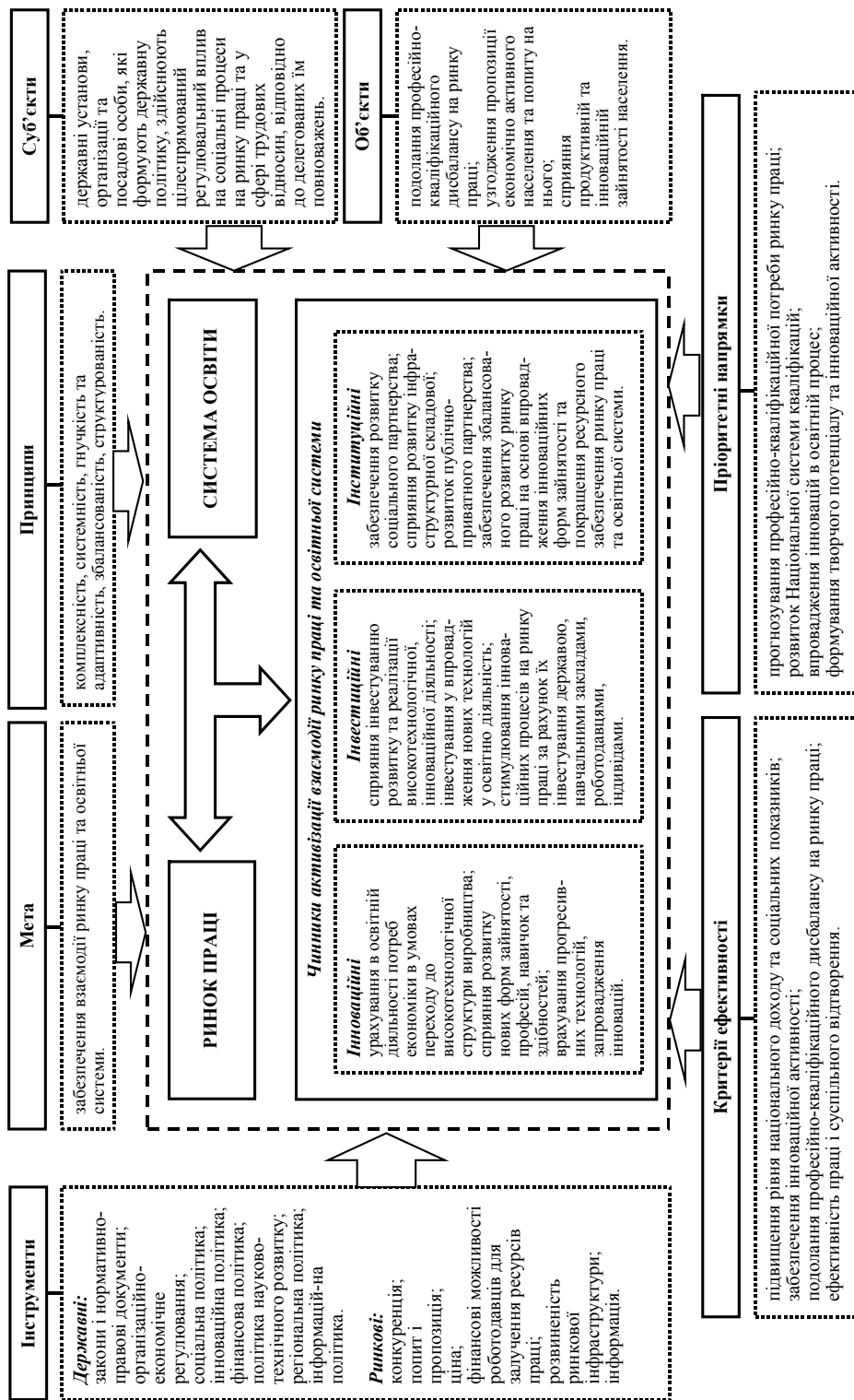

Рис. 1. Механізм активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи

Суб'єктами механізму активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи виступають державні установи, організації та посадові особи, які формують державну політику, здійснюють цілеспрямований регулювальний вплив на соціальні процеси на ринку праці та у сфері трудових відносин, відповідно до делегованих їм повноважень.

Об'єктами механізму активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи є подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці; узгодження пропозиції економічно активного населення та попиту на нього; сприяння продуктивній та інноваційній зайнятості населення.

Інструменти активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи умовно можна поділити на державні та ринкові. Державними інструментами виступають: закони і нормативно-правові документи; організаційно-економічне регулювання; соціальна політика; інноваційна політика; фінансова політика; політика науково-технічного розвитку; регіональна політика; інформаційна політика. Ринковими інструментами є: конкуренція; попит і пропозиція; ціна; фінансові можливості роботодавців для залучення ресурсів праці; розвиненість ринкової інфраструктури; інформація.

Чинники активізації взаємодії ринку праці та освітньої системи поділено на три групи: інноваційні, інвестиційні та інституційні. Інноваційними чинниками є: урахування в освітній діяльності потреб економіки в умовах переходу до високотехнологічної структури виробництва; сприяння розвитку нових форм зайнятості, професій, навичок і здібностей; врахування прогресивних технологій, запровадження інновацій. Інвестиційні чинники: сприяння інвестуванню розвитку та реалізації високотехнологічної, інноваційної діяльності; інвестування у впровадження нових технологій у освітню діяльність; стимулювання інноваційних процесів на ринку праці за рахунок їх інвестування державою, навчальними закладами, роботодавцями, індивідами. Інституційні чинники: забезпечення розвитку соціального партнерства; сприяння розвитку інфраструктурної складової; розвиток публічно-приватного партнерства; забезпечення збалансованого розвитку ринку праці на основі впровадження інноваційних форм зайнятості та покращення ресурсного забезпечення ринку праці та освітньої системи.

Критеріями ефективності запропонованого механізму виступають: підвищення рівня національного доходу та соціальних показників; забезпечення інноваційної активності; подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці; ефективність праці і суспільного відтворення; підвищення продуктивності праці та якості продукції; зростання якості трудового життя, створення безпечних умов праці; підвищення рівня задоволеності професійною діяльністю; можливість розвитку особистого капіталу.

Доцільно запропонувати такі пріоритетні напрямки забезпечення взаємодії ринку праці та освітньої системи: прогнозування професійно-кваліфікаційної потреби ринку праці; розвиток Національної системи кваліфікацій; впровадження інновацій в освітній процес; формування творчого потенціалу та інноваційної активності; розвиток серед населення підприємництва та самозайнятості, стимулювання ініціативності, забезпечення організаційно-економічних, нормативно-правових умов для розвитку молодіжного бізнесу; поширення нестандартних форм зайнятості серед населення (часткова зайнятість, робота на дому тощо); надання можливостей безробітному населенню підвищувати кваліфікацію, отримувати іншу спеціальність;

підвищення можливостей для професійного розвитку індивіда; сприяння кар'єрному розвитку працівників, забезпечення їх професійного росту; сприяння продуктивному використанню ресурсів праці; узгодження потреб ринку праці та ринку освітніх послуг, підготовка висококваліфікованих кадрів; підвищення якості ресурсів праці, забезпечення їх безперервного навчання.

Реалізація запропонованого механізму сприятиме забезпеченню високої якості формування ресурсів праці, а саме: підвищенню рівня їх кваліфікації, професійних навиків, досвіду роботи, забезпеченню високого рівня інноваційності, мобільності, адаптованості працівників. Необхідність підвищення якості ресурсів праці в сучасних умовах розвитку економіки зумовлена змінами у професійно-кваліфікаційній структурі робітників, у змісті та характері праці.

Системний характер запропонованого механізму активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та освітньої системи забезпечує можливість її використання в контексті формування професійно-кваліфікаційного балансу на ринку праці та продуктивнішого використання людських ресурсів, підвищення рівня їх конкурентоспроможності.

Висновки. Умови формування конкурентоспроможності молоді останнім часом істотно змінилися. У результаті змін в економіці відбулися суттєві динамічні та структурні зміни зайнятості молоді, всієї ситуації її виходу на ринок праці та займаних на ньому позицій. Одночасно зі змінами системи освіти та підготовки молоді до самостійного життя, настільки ж кардинально помінялася вся ситуація, пов'язана з працею людини в суспільстві. Умови вступу молоді в трудове життя добре видно з визначення принципових положень, які властиві сучасній українській економіці і які жорстко проєктуються на суб'єктивні орієнтації молоді та її реальне працевлаштування, а саме: конкуренція на ринку праці, де працівник є товаром, попит на який визначається його якістю і кон'юнктурою ринку; наявність постійного надлишку ресурсів праці, що породжує високий рівень безробіття серед молоді; відсутність можливостей прогнозування попиту на професії; невизначеність професійного майбутнього: неможливість ранньої спеціалізації і планування життя на віддалену перспективу для учнів і студентів; необхідність психологічної готовності до можливих змін спеціальності. За таких умов реалізація запропонованих напрямів підвищення конкурентоспроможності молоді сприятиме реалізації прав і свобод молоді у сфері формування та використання її трудового потенціалу, вдосконаленню методів і напрямів профорієнтаційної роботи з молоддю, соціальній підтримці входження молоді до трудової діяльності, її правовому захисту, підвищенню економічної активності молоді на ринку праці, забезпеченню ефективного використання її трудового і творчого потенціалу, розробці дієвого інструментарію для формування держзамовлення на підготовку необхідних економіці кадрів із застосуванням середньострокового прогнозування потреб економіки у кваліфікованих кадрах, удосконаленню програм зайнятості населення в аспекті сприяння досягненню професійно-кваліфікаційного балансу на ринку праці.

Література

1. Грішнова О. А. Професійна освіта та ринок праці: тенденції взаємовпливу / О.А. Грішнова // Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. — К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. — 2000. — Вип. 12. — С. 123—132.

2. Шаульська Л. В. Розвиток конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці / Л. В. Шаульська, О. С. Платонова // Вісник Донецького національного університету. — Серія В: економіка і право. — Т.1. — 2009. — С. 137—142.
3. Безтелесна Л. І. Теоретичні основи трактування потенційної та реальної конкурентоспроможності людських ресурсів / Л. І. Безтелесна, О. С.Пляшко // Формування ринкової економіки: Спеціальний випуск «Праця в ХХІ столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток»; у 2 т.. — К. : КНЕУ, 2012. — Т.1. — С. 93—103.
4. Ільч Л. М. Світова практика взаємодії суб'єктів ринків праці та освіти у системі забезпечення продуктивної зайнятості молоді / Л.М. Ільч, М.О. Кримова // Вісник Донецького національного університету: наук. ж-л. Серія В: економіка і право. — Донецьк: ДонНУ, 2014. — Вип. 2 — С. 39—42.
5. Петюх В. М. Маркетингові дослідження ринку освітніх послуг та ринку праці вищими навчальними закладами / В. М. Петюх, О. В. Кир'янова // Формування ринкової економіки: Спеціальний випуск «Проблеми економіки праці, соціально-трудових відносин та соціального захисту населення». — Київ-Луганськ, КНЕУ, 2007. — С. 330—343.
6. Кримова М. О. Компетентнісна основа освітньої системи України та її роль в формуванні конкурентоспроможності фахівця / М.О. Кримова // Вісник Донецького університету: Серія В: Економіка і право. — Донецьк: ДонНУ, 2011. — Т.1. — С. 89—91.
7. Лісогор Л. С. Конкурентоспроможність випускників на ринку праці та шляхи її підвищення / Л. С. Лісогор // Вісник Хмельницького національного університету. — Економічні науки. — 2007. — № 5. — Т.1. — С. 233—237.
8. Семикіна М. В. Конкурентоспроможність працівника та ціна робочої сили на ринку праці / М. В. Семикіна // Україна: аспекти праці. — 1999. — №6. — С. 8—11.

References

1. Grishnova, O. A. (2000), "Professional education and labour market: trends of mutual influence", *Zainiatist ta rynok pratsi*, vol. 12, pp. 123-132.
2. Shaulska, L. V., Platonova, O. S. (2009), "Development of the competitiveness of young specialists on the labor market", *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu: Serii B: ekonomika i pravo*, vol. 1, pp. 137—142.
3. Beztelesna, L. I., Pliashko, O. S. (2012), "Theoretical basis of interpretation of the potential and the real competitiveness of the human resources", *Formuvannia rynkovoї ekonomiky: Pratsia v XXI stolitti: novitni tendentsii, sotsialnyi vymir, innovatsiyni rozvytok*, vol.1, pp. 93—103.
4. Ilch, L. M., Krymova, M. O. (2014), "World practice of interaction between the labor market and education in the system of ensuring productive youth employment", *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu: Serii B: ekonomika i pravo*, vol. 2, pp. 39—42.
5. Petiukh, V. M., Kyrianova, O. V. (2007), "Marketing research of educational market and labor market by higher educational institutions", *Formuvannia rynkovoї ekonomiky: Problemy ekonomiky pratsi, sotsialno-trudovykh vidnosyn ta sotsialnoho zakhystu naseleння*, pp. 330—343.
6. Krymova, M. O. (2011), "Competence foundation of the educational system of Ukraine and its role in formation of competitiveness of the specialist", *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu: Serii B: ekonomika i pravo*, vol.1, pp. 89—91.
7. Lisogor, L. S. (2007), "The competitiveness of the graduates on the labor market and ways of its improvement", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu: Ekonomichni nauky*, vol. 5, pp. 233—237.
8. Semykina, M. V. (1999), "Competitiveness of the employee and price of labor force on the labor market", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 6, pp. 8—11.

Стаття надійшла до редакції 19.06.17 р.